

FORMY PRACY

Każde działanie człowieka charakteryzuje się treścią i formą. Nie sposób wyobrazić sobie jednego elementu bez drugiego. Słyszeliście zapewne o „przewadze formy nad treścią”, ale nawet w takiej sytuacji treść jest obecna. Forma działania (harcerze mówią: forma pracy) to po prostu sposób, w jaki przekazujemy naszym harcerzom treści, realizujemy zamierzone cele.

Każdy z nas mógłby na poczekaniu wziąć kartkę, długopis i zapisać sporo papieru właśnie formami pracy. Mamy przecież: gawędy, piosenki, pląsy, gry terenowe, turnieje itd. Prawdziwa trudność kryje się natomiast we właściwym doborze form pracy. Odpowiednie dopasowanie sposobu naszego działania do wieku i płci harcerzy, miejsca i pory roku, w jakiej się zbiórka odbywa, tematu zbiórki i jej celów jest niewątpliwie warunkiem koniecznym przeprowadzenia udanej zbiórki.

Zastanówmy się nad kryteriami doboru form pracy.

1. **Wiek harcerzy lub zuchów.** Nie należy brać pod uwagę jedynie tego, w której klasie są nasi harcerze, ale także (a może nawet przede wszystkim) poziom dojrzałości społecznej, emocjonalnej. Często zdarza się tak, że dzieci będące w tym samym wieku (np. w tej samej klasie) zasadniczo różnią się poziomem dojrzałości. Mówi się, że Krzysiek zachowuje się jak dziecko, ale Ania jest naprawdę odpowiedzialna i dojrzała. Trudno znaleźć wszystkie przyczyny tych różnic, ale na pewno trzeba sobie z ich istnienia zdawać sprawę i brać je pod uwagę przy doborze form pracy. Wraz z wiekiem zmieniają się zainteresowania, potrzeby i możliwości psychofizyczne dziecka. Nieumiejętnie lub niedbale dobierając formy pracy możemy harcerzy zanudzić, zniechęcić, przestraszyć (zbyt wysokimi wymaganiami) lub - z drugiej strony - rozśmieszyć dziecinadą, w którą proponujemy im się bawić. Gdyby były to jedyne zagrożenia płynące z lekceważącego podejścia do form pracy ich znajomość nie byłaby aż tak niezbędna. Trzeba jednak zdawać sobie sprawę, że chybiony wybór formy działania może nawet stworzyć niebezpieczeństwo dla zdrowia i życia dziecka.
2. **Płeć harcerzy lub zuchów.** Każdy zdaje sobie sprawę z zasadniczych różnic w możliwościach fizycznych i zainteresowaniach, jakie występują pomiędzy dziewczętami a chłopcami. Komentowanie tego kryterium jest zatem zupełnie zbędne.
3. **Miejsce zbiórki.** Absolutnie inne warunki stwarza sala lekcyjna, harcówka czy korytarz szkolny, a inne sala gimnastyczna. Planując zbiórkę trzeba wziąć pod uwagę nie tylko powierzchnię dostępnego pomieszczenia, ale także jego wyposażenie, oświetlenie, wysokość i wiele innych cech. O ile możliwe jest zorganizowanie pląsów w przystosowanej do tego harcówce, o tyle przeprowadzenie go np. w, udostępnionej przez zaprzyjaźnioną nauczycielkę biologii, pracowni biologicznej, w której roi się od oszklonych gablot i okazałych, delikatnych kwiatów jest, dyplomatycznie mówiąc, chybionym pomysłem. Z chwilą opuszczenia budynku szkoły diametralnie zwiększa nam się swoboda zastosowania form pracy. Można biegać i pląsać do woli, odradzałbym jednak przeprowadzenie gier planszowych czy zajęć technicznych. Jednocześnie trzeba sobie zdawać sprawę, że o ile las jest doskonałym miejscem na biwak, o tyle może niezręcznie jest przeprowadzać w nim, wymagających dużych, gładkich przestrzeni, rozgrywek w piłkę nożną. Nieszczęśliwym pomysłem jest także rozbić biwaku na boisku szkolnym czy w parku. Z kolei miejsce zamieszkania (miasto, miasteczko) doskonale nadaje się do zorganizowania zwiadów, wycieczek czy rajdów.
4. **Funkcje fizyczne i psychiczne.** Zwróćmy uwagę, że formy pracy powodują uaktywnienie określonej funkcji organizmu. I tak niektóre pobudzają jedynie myślenie, inne myślenie i manipulowanie, a jeszcze inne słuchanie czy poruszanie się. Każda forma pracy powoduje powstanie określonych procesów fizycznych i psychicznych. Chodzi o to, by aktywności harcerza towarzyszyły różne procesy, by w toku zajęć mieli oni możliwość pracować: głosem, słuchem, wzrokiem, by mieli możliwość myśleć, analizować, wykazywać się intelektualną inicjatywą, inwencją twórczą i sprawnością manualną, by mogli zwyczajnie się wyszumieć, wybiegać, tańczyć, śpiewać, jeździć rowerem i grać w piłkę.
5. **Cele zbiórki.** Każdą formę pracy możemy przyporządkować jakiemuś konkretnemu celowi, jaki chcemy osiągnąć. Inną formę zastosujemy, chcąc harcerzom dostarczyć

nowych wiadomości, doświadczeń i umiejętności, inne zamierzając rozwinąć ich zdolności manualne i artystyczne, jeszcze inne mając na celu ich rozwój fizyczny, wytrzymałość i sprawność. Zupełnie inne formy znajdują się też na zbiorce, na której chcemy wyzwolić w harcerzach określone uczucia i emocje. Specyficzne formy posłużą nam do wywołania wzruszenia czy refleksji. Oczywiście większość form zapewnia realizację więcej niż jednego celu. Np. organizowanie zawodów w siatkówkę wpłynie na rozwój fizyczny, ale jednocześnie wyzwoli emocje, pogłębi poczucie solidarności grupowej i odpowiedzialności za tą grupę.

6. **Więzi w zespole.** Różne formy pracy w różnym zakresie wywołują więzi między harcerzami. Formy polegające na współpracy, współdziałaniu, wymagające odpowiedzialności za grupę, zaufania i lojalności wydatnie wpływają na pogłębienie więzów w zespole. Jeśli np. drużyna jest młoda i nie miała okazji jeszcze się zżyć i dobrze poznać, wskazane jest preferowanie form wymagających współpracy, koleżeńskiej pomocy, odpowiedzialności i wymiany informacji. Inne potrzeby wykazuje dojrzały zespół. Można swobodnie sięgnąć po formy oparte na rywalizacji i współzawodnictwie. Konkurowanie jest bowiem źródłem pozytywnych emocji, motywuje do intensywniejszego, bardziej zaangażowanego działania, ale jednocześnie może sprzyjać (zwłaszcza w razie nieobiektywnej oceny) do powstawania nieporozumień i zawiści. W takiej sytuacji należy sięgnąć po formy współdziałania, czasowo rezygnując z rywalizacji. Ważna jest także integracja między środowiskami. W celu osiągnięcia tego rodzaju zamierzeń najlepiej zorganizować wspólny biwak czy wycieczkę.
7. **Samorządność.** Drużynowemu powinno zależeć, aby tak dobierać formy pracy, by każdy harcerz miał okazję projektować (planować), podejmować decyzje, realizować zaplanowane działania i uzyskiwać nagrody (a szerzej ponosić konsekwencje). Należy tak organizować zajęcia, by grupa stanowiła jedność, ale także by widoczne były indywidualności.
8. **Pory roku.** To kryterium częściowo jest zbieżne z kryterium miejsca zbiórki. Każda pora roku (a właściwie każdy stan pogody) niesie ze sobą określone ograniczenia, a jednocześnie możliwości zastosowania form pracy. Mam stosunkowo bujną wyobraźnię, lecz mimo tego zabawa na śniegu (np. budowa igloo) w lipcu wykracza poza moje zdolności imaginacji. Nie wyobrażam sobie także turnieju w kometkę przy szalejącej wichurze czy zawodów pływackich na tydzień przed Nowym Rokiem.